

УДК 023.5.088.2:331.458](083.15)



Володимир Зуб,
кандидат історичних наук,
в. о. завідувача відділу НБУВ

Документне забезпечення охорони праці в умовах запровадження інноваційних бібліотечно-інформаційних технологій: потреба удосконалення*

Сьогодні у документному ресурсі з питань охорони праці у бібліотеках вкрай бракує нормативно-розпорядчих документів, стандартів, в яких би докладно було визначено сучасні вимоги до безпечного виконання робіт. Насамперед йдеться про нові підходи до обстеження умов праці на кожному робочому місці, безпеки технологічних процесів, роботи механізмів, устаткування, зокрема комп'ютерів, засобів колективного та індивідуального захисту, виробничої санітарії під час проведення мікологічного обстеження книгосховищ, заходів із консервації й реставрації документів, безпечної експлуатації бібліотечним працівником різних систем: вентиляції та кондиціонування повітря, освітлення, а також службових приміщень, читальних залів, ліфтів, електрообладнання, електроустановок, транспорту, стелажного обладнання.

У процесі подальшого нарощення уніфікованих документів (стандартів) з питань охорони праці важливо дотримуватися такого визначального принципу, як міжгалузеве, галузеве і локальне виокремлення об'єктів стандартизації. Потрібно визначити чіткий порядок розроблення стандартів — від організаційних аспектів діяльності бібліотеки до технологічних процесів, які в ній застосовують.

З урахуванням того, що на здоров'я людей у бібліотеці негативний вплив чинить фізичний стан її документного фонду, нагальною є потреба розроблення екологічних, гігієнічних, санітарних стандартів, правил, норм, які б давали змогу діагностувати і нейтралізувати "фонування" кожного документа і зібрання загалом, передбачали періодичні обстеження щодо виявлення таких чинників професійно-діяльного середовища.

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства, внаслідок динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зростання потреби в інформаційних ресурсах і послугах на порядок денний постає питання інформаційно-психологічної безпеки бібліотекарів і читачів. Йдеться про таку актуальну проблему сьогодення, як інформаційне перевантаження людини. Цей чинник, як свідчать ре-

зультати досліджень, провокує інформаційний стрес, призводить до нервових і серцевих розладів, перенапруження, збентеженості, розгубленості, спричиняє так званий синдром інформаційної втоми.

Нині фахівці (переважно закордонні) намагаються віднайти засоби, що давали б змогу попереджати або хоча б мінімізувати загрози, які виникають у процесі взаємодії людини (співробітника, відвідувача бібліотеки) із сучасною надзвичайно потужною інформаційною сферою.

На наш погляд, вирішенню окресленої проблеми сприяли б такі заходи:

1) ухвалення нормативно-правових актів, які б містили нові (підвищені) гігієнічні вимоги до обладнання, що входить до комп'ютерних систем. Ці заходи допомогли б захищати організм, психіку людини від шкідливих впливів сучасних інформаційних технологій;

2) розроблення нормативної документації, методичних рекомендацій, які б сприяли підвищенню захисних сил людського організму і зниженню негативних впливів довкілля;

3) законодавче вирішення питання про прирівнювання роботи бібліотекарів за персональним комп'ютером до праці операторів комп'ютерного набору, які мають особливий режим роботи;

4) введення нових, суворіших, правил використання комп'ютерної техніки, механізмів контролю за дотриманням персоналом санітарно-гігієнічних норм;

5) розроблення відповідних регламентів, які б передбачали організацію і проведення заходів щодо формування інформаційної культури бібліотекаря, читача, розширення можливостей бібліотечної діяльності тощо.

Динамічне зростання енергонасиченості бібліотечної праці, її тотальна комп'ютеризація, наявність робіт із підвищеною небезпекою актуалізують розроблення нових стандартів навчання з охорони праці. На наш погляд, вони мають передбачати:

а) загальну доступність такого навчання;

б) спеціалізацію курсів навчально-методичних центрів, адже робота фахівця з охорони праці у біб-

*Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2017. — № 5. — С. 28—32.

ліотеці істотно відрізняється від роботи фахівця установи виробничої сфери як за формою, так і за змістом;

в) розроблення комплексу сучасних методик організації навчального процесу (проведення занять із використанням інноваційних форм і методів — тренінгів, інтерактивних бесід, семінарів-практикумів, рольових ігор тощо) та перевірки знань з питань охорони праці, енергобезпеки, які б максимально враховували специфіку виробничих процесів саме у бібліотеках (інструктажі, технічні мінімуми, так зване курсове навчання, спеціальне навчання);

г) орієнтацію навчання з охорони праці бібліотечних фахівців на виховання у них інформаційної культури, прищеплення навичок роботи з інформаційними ресурсами як на традиційних, так і на електронних носіях. На порядку денному вже стоїть питання інформатизації роботи служб з охорони праці, створення галузевих, регіональних і загальнодержавних баз даних з питань охорони праці у бібліотечній галузі;

д) чітке визначення джерел фінансування навчально-методичних центрів. Нинішній економічний стан призвів до того, що значна кількість сільських, міських, обласних бібліотек тривалий час не мають змоги забезпечити повноцінну підготовку та перепідготовку спеціалістів з охорони праці, розроблення локальної документації.

Нові методи та знання щодо безпеки праці та здоров'я бібліотечних працівників мають бути обов'язково передбачені у програмах бібліотечної освіти, підвищення кваліфікації, у науково-методичних розробках профільних фахівців.

Нинішній етап формування, розбудови повноцінного документного ресурсу з питань охорони праці у бібліотеках країни висуває підвищені вимоги і до локальної документації. Опрацювання чинних локальних приписів з охорони праці (їхнього змісту, набору вимог, понятійного ряду) свідчить, що увага спеціалістів тяжіє до розроблення й ухвалення нормативних регуляторів, які стосуються переважно інженерно-технічного персоналу, зайнятого у допоміжних (господарських) сегментах діяльності бібліотек. А суто бібліотечні процеси (технології) — комплектування фондів, каталогізація, оцифрування, бібліографічна, науково-дослідна, сервісна та інша діяльність — не аналізуються щодо охорони праці персоналу.

Сучасна бібліотечна практика передусім потребує вдосконалення, оновлення нормативних документів, що визначають структурну організацію бібліотечних служб охорони праці. Новації мають сприяти піднесенню ефективності їхньої діяльності, посиленню контролю за виконанням персоналом бібліотеки ухвалених рішень.

Така група організаційно-установчих документів, як Статут бібліотеки, Положення про бібліотеку, Колективний договір між адміністрацією та профспілковим комітетом установи, Правила внутрішнього трудового розпорядку та інші, рідко містять приписи щодо потреби періодичних обстежень патогенних зон установи. Бракує пунктів, що передбачали б: ство-

рення куточків релаксації, проведення занять із психологами, обладнання кімнат для обідньої перерви, кімнат гігієни з душовими кабінами, організацію щорічних медичних оглядів, санаторно-курортного лікування працівників, інші заходи щодо профілактики професійних захворювань, виховання культури здоров'я та безпеки праці.

Зазначимо, що в аналогічних документах провідних бібліотек зарубіжних країн обов'язково регламентовано заходи, спрямовані на чітке, науково обгрунтоване регулювання робочого часу, нормування праці бібліотекарів, мінімізацію конфліктогенності у трудових колективах, зняття негативних емоцій працівників, на формування здорового морально-психологічного клімату. Відповідно окреслено завдання для психологічних служб, штатних і позаштатних психологів, менеджерів із роботи з кадрами тощо.

Нині у бібліотеках динамічно формується новий напрям діяльності, покликаний, по-перше, забезпечити збереження документів (насамперед рукописних і книжкових пам'яток), по-друге, зробити доступними для широких верств населення найкращі зразки світового і національного культурного надбання. Як свідчить практика, можливості оцифрування документів є безмежними, а переваги очевидними. Втім, комп'ютерне сканування, обробка бібліотечних фондів мають певні негативні наслідки не тільки для матеріальної основи документа та зафіксованої на ній інформації, а й для працівників, які виконують ці завдання.

Основними небезпечними та шкідливими виробничими чинниками для бібліотечного працівника, задіяного на роботах з оцифрування, є: підвищений рівень електромагнітного, рентгенівського, ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювань; підвищений рівень статичної електрики; підвищений рівень запиленості та аероіонів у повітрі робочої зони; підвищені значення напруги в електричному ланцюзі, замикання якого може статися через тіло людини; підвищений рівень шуму (від вентиляторів, аудіоплат та ін.); прямі та відбиті від екранів відблиски, несприятливий розподіл яскравості в полі зору; фізичні та нервово-психічні перевантаження (розумове перенапруження, перенапруження аналізаторів), моторність праці, емоційні перевантаження тощо.

Крім того, негативний вплив на організм людини здійснюють хімічні речовини, що виділяються при роботі копіювально-розмножувальної техніки, зокрема азот, аміак, ацетон, гідроселенід, хлорметил та ін.

Проте єдиного документа, що регулював би більшість аспектів охорони праці під час проведення комп'ютерного сканування паперових носіїв інформації, у вітчизняних бібліотеках досі немає. Отже, потрібен спеціальний алгоритм безпечної діяльності, який передбачає:

— організацію контролю на всіх автоматизованих робочих місцях за дотриманням санітарних норм згідно з "Правилами охорони праці під час експлуатації електронно-обчислюваної техніки" [16];

— чіткі критерії оцінювання ризиків для здоров'я на кожному технологічному процесі;

— медико-профілактичні заходи стосовно працівників з високою мірою професійного ризику;

— регламентацію режимів праці та відпочинку для користувачів електронно-обчислюваної техніки;

— найефективніші шляхи вдосконалення автоматизованих робочих місць з високою мірою ризику для здоров'я працівника бібліотеки тощо.

У XXI ст. суспільство дедалі активніше переходить від традиційних до електронних носіїв інформації, а отже особливої актуальності набуває розроблення відповідних нормативно-правових актів, які забезпечуватимуть організоване переведення галузевого (бібліотечного) документного ресурсу з питань охорони праці в електронну форму. Йдеться про вироблення Міністерством культури України, Міністерством освіти і науки України, Президією НАН України алгоритму створення системи електронної документації з питань охорони праці у бібліотеках, порядку її класифікації та структуризації; про потребу розроблення чітких регуляторів уніфікації й стандартизації процесів формування, реєстрації обігу і зберігання масивів цифрових документів; вирішення низки проблем щодо забезпечення функціонування системи електронної документації та доступу до цього ресурсу тощо.

Формування цифрового документного ресурсу з питань охорони праці дасть змогу:

— оперативно, якісно та максимально повно забезпечувати інформаційні потреби користувачів, адже вони будуть в змозі вести пошук, вивчати, використовувати, завантажувати, копіювати певний документ, уникаючи технічних, фінансових, а то й бюрократичних бар'єрів;

— поліпшити координацію заходів з безпеки праці у бібліотеках міста, регіону, країни, відповідно, зростатиме ефективність роботи бібліотечних служб охорони праці, посилюватиметься контроль за їхньою діяльністю;

— підвищити оперативність оцінки ефективності розроблених і втілених у практику заходів з охорони праці;

— забезпечити організацію, управління бібліотечними службами охорони праці з урахуванням вимог міжнародних стандартів;

— створити передумови для формування галузевих, регіональних і загальнодержавних баз даних з питань охорони праці у бібліотечній галузі;

— прискорити розроблення нових стандартів освіти, які передбачають виховання інформаційної культури осіб, відповідальних за безпеку праці у бібліотечній установі, прищеплення їм навичок роботи з електронними документами;

— покращити репутацію, імідж бібліотечної установи та її працівників, які послуговуються сучасними носіями інформації.

У контексті інформатизації бібліотечних служб охорони праці вкрай важливо документально передбачити створення персональних електронних сайтів консультативного спрямування, як-от "Практична допомога спеціалістам охорони праці бібліотек України", на якому доцільно уміщувати новітні законодавчі

документи України та світу, публікації вітчизняних і зарубіжних фахівців, практичні поради бібліотечним й технічним працівникам бібліотек.

Потреба постійного удосконалення, оновлення документного ресурсу з питань охорони праці у вітчизняних бібліотеках, складнощі з розробленням нових регламентів, проблеми з координацією цього процесу дедалі більше актуалізують питання створення, наприклад при Асоціації бібліотек України чи одній з провідних бібліотек країни, спеціального відділу (центру чи лабораторії). Його фахівці мали б узагальнювати кращий досвід роботи бібліотечних служб охорони праці в країні, досліджувати наявні проблеми, консультувати, вносити пропозиції щодо модернізації чинних документоутворень у цій сфері соціально-трудових відносин, а також працювати над розробленням відповідного науково-методичного супроводу.

Документний ресурс з питань охорони праці у бібліотечній галузі потребує елементарного організаційного упорядкування, систематизації. Йдеться насамперед про офіційну (чи хоча б неофіційну) інкорпорацію¹ вже напрацьованого масиву матеріалів з питань охорони праці у бібліотечних установах. Здійснюючи такий різновид систематизації, можна було б спродуковані за роки незалежності закони, підзаконні акти, локальну документацію, інструктивно-методичні матеріали чітко структурувати за певними принципами, наприклад хронологічним, ієрархічним, тематичним, функціональним. Завдяки такому підходу з'явилася б можливість вносити у первинні тексти цих документів подальші офіційні зміни й доповнення, додавати коментарі, здійснювати порівняльний аналіз із зарубіжними аналогами, розробляти методичні поради, яких бракує фахівцям-практикам з охорони праці. Інкорпорація дасть змогу визначити не унормовані й нестандартизовані елементи та аспекти охорони праці, виявляти повтори, дублювання, неузгодження, різночитання, суперечності між певними приписами, недостатню чіткість їхніх вимог тощо.

Список використаної літератури

1. *Бойко Р. Б.* Правовий аспект охорони праці: міжнародний досвід для України / Р. Б. Бойко // Вісник академії адвокатури України. — 2011. — Число 3 (22). — С. 81—86. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vaau/2011_3/text/11brbmdu.pdf. — Назва з екрана.
2. *Вергунов В. А.* Національна доктрина розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні: варіант для обговорення / В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко; Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН. — Київ: [б. в.], 2003. — 27 с.
3. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації: визначення базових складових / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. — Київ, 2012. — Вип. 33. — С. 7—30.

¹ Її можна було б здійснити, якщо не у традиційній, то хоча б в електронній формі.

4. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. О. Давидова. — Харків : ХДАК, 2005. — 295 с.
5. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин : затв. пост. Головного державного санітарного лікаря України № 7 від 10.12.98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0007282-98>. — Назва з екрана.
6. Жукова В. П. Інформаційно-психологічне навантаження бібліотечних працівників у сучасних умовах діяльності бібліотек / В. П. Жукова // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти в контексті Болонського процесу : матеріали наук.-практ. конф., 13—14 груд. 2005 р. / Харк. держ. акад. культури. — Харків, 2005. — С. 217—218.
7. Жукова В. П. Професійно-діяльнісне середовище бібліотеки: чинники формування, структура й управління : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / Жукова Валерія Павлівна ; Харківська держ. академія культури. — Харків, 2009. — 217 с.
8. Про бібліотеки і бібліотечну справу № 32/95-ВР від 27.01.1995 р. : закон України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95>. — Назва з екрана.
9. Про охорону праці (нова редакція) : закон України. — Київ : Основа, 2003. — 56 с.
10. Конвенція МОТ № 148. О защите работников от профессионального риска, вызываемого загрязнением воздуха, шумом и вибрацией на рабочих местах. — Режим доступа: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=323 (дата обращения: 19.04.2016). — Загл. с экрана.
11. Конвенция МОТ № 155. О безопасности и гигиене труда и производственной среде. — Режим доступа: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=330 (дата обращения: 19.04.2016). — Загл. с экрана.
12. Конвенция МОТ № 161. О службах гигиены труда. — Режим доступа: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=336 (дата обращения: 19.04.2016). — Загл. с экрана.
13. Петрусенко Т. "Полевой травматизм" на рабочем месте. Оптимизация деятельности персонала в электронном пространстве современной библиотеки / Т. Петрусенко // Библиотечное дело. — 2005. — № 7. — С. 6.
14. Проблеми охорони праці в Україні : зб. наук. праць / Національний НДІ охорони праці (ННДІОП) ; відп. ред. К. Н. Ткачук [та ін.]. — Київ, 1998. — 150 с.
15. Про затвердження Правил охорони праці для працівників бібліотек : наказ від 12.12.2012 р. № 1398 / Міністерство надзвичайних ситуацій. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0041-13>. — Назва з екрана.
16. Про затвердження Правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин : наказ від 26.03.2010 р. № 65 / Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10/conv>. — Назва з екрана.
17. Сенченко М. І. Центральна наукова бібліотека АН УРСР у пошуках досконалості: 1985—1992. Моє бібліотечне життя / М. І. Сенченко. — Київ : КИТ, 2011. — 387 с.
18. Сунделл Я. Значение внутренней среды помещений для аллергии и других форм гиперчувствительности. — Режим доступа: <http://www.beam.ru/zdarow.shtml>. — Загл. с экрана.
19. Трудовий кодекс України : проект закону України № 1108 від 04.12.2007 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link/JF0US00X.html. — Назва з екрана.
20. Чачко А. С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации / А. С. Чачко. — Київ : Наук. думка, 1984. — 192 с.
21. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work // Official Journal. — 1989. — L 183. — P. 1—8. — Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1989:183:FULL:EN:PDF>. — Title from the screen.
22. Council Directive 89/655/EEC of 30 November 1989 concerning the minimum safety and health requirements for the use of work equipment by workers at work (second individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC) [Electronic resource] // Official Journal. — 1989. — L 393. — P. 13—17. — Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1989:393:FULL:EN:PDF>. — Title from the screen.

В статтє обоснована необхідність перманентного совершенствования документного ресурса по вопросам охраны труда в отечественных библиотеках, сделан упор на пополнении, обновлении всех его элементов: законов, подзаконных актов, массива локальной документации. Рассмотрены конкретные примеры таких новаций.

In the article the necessity of permanent improvement of document resources on health and safety in local libraries, according to recruitment, upgrading, modernizing all its elements: laws, regulations, local documentation grounds. Specific examples of such innovations consider.

Надійшла до редакції 15 лютого 2017 року

Президент закликав збільшити видатки на закупівлю літератури для бібліотек

Президент України Петро Порошенко закликав збільшити видатки на закупівлю літератури для бібліотек за бюджетні кошти наступного року. Про це він заявив у щорічному посланні до Верховної Ради України.

"Я просив би уряд наступного року підтримати національне книговидання, збільшивши видатки на закупівлю літератури для бібліотек", — сказав Президент.

Він також порадив Кабінету міністрів України знайти дієвий механізм зупинки контрабанди книжок. "Впорядкували ввезення книжок з РФ, бо разом з безумовно достойними взірцями художньої та наукової літератури, на жаль, в Україну вливаються дуже потужний потік українофобської писанини і пропагандистського мотлоху. Таке рішення стало непоганим стимулом для вітчизняного книговидання, яке має зараз усі шанси задовольнити попит українців на якісну літературу", — додав Порошенко.

За матеріалами інтернет-ресурсів